

Принцип розумного строку (reasonable time) як складова права на справедливий суд: практика Верховного Суду

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-10-16

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/pryntsyyp-rozumnoho-stroku-reasonable-time-iak-skladova-prava-na-spravedlyvyj-sud-praktyka-verkhovnoho-sudu/>

Відомості про автора

Берназюк Ян Олександрович

д.ю.н., професор

Анотація

Ключові слова: доступ до правосуддя, тривалість судового провадження, процесуальна економія, заборона зловживання процесуальними правами (відвід, безсторонність), принцип рівності, принцип змагальності (доказування), формалізм, мотивованість, ефективне правосуддя, пріоритетність розгляду справ, принципи пріоритету суспільних інтересів та національної безпеки, суддівський розсуд, касаційний перегляд (правова визначеність, виконання судового рішення), адміністративне судочинство, довіра до суду

Вступ.

Цей огляд судової практики Верховного Суду присвячений складним і багатограним питанням, що визначають, як у національній юрисдикції забезпечується своєчасне, ефективне та справедливе судове провадження відповідно до стандарту розумного строку. Принцип розумного строку (reasonable time) — це не лише технічний орієнтир, що визначає швидкість судового процесу, а фундаментальний елемент права на справедливий суд, закріплений у статті 129 Конституції України та у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Його зміст полягає у тому, що правосуддя має бути здійснене своєчасно, ефективно та якісно, без невиправданих зволікань і без шкоди для законності чи мотивованості судового рішення.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що критерії «розумності строків» залежать від складності справи, поведінки сторін, дій державних органів та значення справи для заявника. Ці критерії поступово інтегруються у практику Верховного Суду, який розвиває власну доктрину співвідношення між ефективністю, правовою визначеністю та суддівською доброчесністю.

Огляд містить добірку з тринадцяти ухвал та постанов Верховного Суду за 2023–2025 роки, що демонструють, як концепт reasonable time застосовується у різних площинах судової діяльності. У цих рішеннях простежується важливий акцент: швидкість не може переважати якість, а формальне дотримання строків не дорівнює реальному забезпеченню ефективного судового захисту.

Верховний Суд, наслідуючи практику ЄСПЛ, розвиває національні критерії «розумності» строків. Він наголошує, що суд має не лише ухвалювати рішення без зволікань, а й забезпечувати належну організацію процесу, зокрема управління навантаженням, контроль за поведінкою сторін, уникнення надмірного формалізму.

Таким чином, принцип «reasonable time» у практиці Верховного Суду постає як критерій справедливості й ефективності судової влади, що поєднує процесуальний обов'язок, професійну доброчесність і суспільну довіру. Дотримання цього принципу — не лише показник організації роботи суду, а й індикатор рівня правової культури держави, адже тривале в часі правосуддя втрачає сенс навіть тоді, коли воно формально законне.

1.

Верховний Суд окреслив критерії для поновлення пропущеного строку в аспекті конкуруючих права на доступ до правосуддя і принципу правової визначеності як складових верховенства права

Верховний Суд переглянув у касаційному порядку ухвалу суду апеляційної інстанції, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою прокурора на підставі пункту 4 частини першої статті 299 Кодексу адміністративного судочинства України, а саме, у зв'язку з пропуском строку на апеляційне оскарження.

Звертаючись з касаційною скаргою до Суду, прокурор зазначив, що пропуск строку на апеляційне оскарження зумовлено, зокрема тим, що він не брав участі у розгляді цієї справи у суді першої інстанції, а про наявність судового рішення у цій справі дізнався з Єдиного державного реєстру судових рішень. Крім того, прокурор зазначив, що затримку у зверненні з апеляційною скаргою також спричинено зверненнями до сільської ради й очікуванням відповідей на надані запити.

Розглянувши касаційну скаргу прокурора, Верховний Суд погодився з судом апеляційної інстанції, встановивши, що попередньо ухвалою апеляційного адміністративного суду апеляційну скаргу залишено без руху у зв'язку з пропуском строку її подання та надано скажнику десятиденний строк з дня вручення копії цієї ухвали для усунення вказаних у ній недоліків.

У подальшому, ухвалою апеляційного адміністративного суду відмовлено у відкритті апеляційного провадження за вищевказаною апеляційною скаргою на підставі пункту 4 частини першої статті 299 КАС України. Ухвалюючи зазначене судове рішення, суд апеляційної інстанції виходив із того, що скажником не усунуто недоліки апеляційної скарги, зазначені у попередній ухвалі.

Верховний Суд звернув увагу на те, що учасник справи як особа, зацікавлена у поданні апеляційної скарги, повинен вчиняти усі можливі та залежні від нього дії, використовувати у повному обсязі наявні засоби та можливості, передбачені законодавством, для належного виконання процесуальних обов'язків.

У зв'язку із невиконанням скажником вимог ухвали суду апеляційної інстанції про залишення апеляційної скарги без руху, колегія суддів Верховного Суду погодилась із висновком останнього про наявність підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження за скаргою прокурора на рішення суду першої інстанції.

З огляду на вимоги статей 295, 296 та 299 КАС України Суд нагадав, що правова природа строку звернення до суду дозволяє констатувати, що запровадження періоду, у межах якого фізична або юридична особа (суб'єкти приватного права), а також орган державної влади та місцевого самоврядування (суб'єкти публічного права) можуть звернутися до суду з позовом, апеляційною чи касаційною скаргою, обумовлено передусім необхідністю дотримання принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою верховенства права; у питаннях визначення строків одразу закладена певна суперечність між інтересами однієї сторони, яка наполягає на безумовному застосуванні процесуальних строків, та інтересами іншої сторони, яка вважає, що строк варто поновити (існує умовний конфлікт між принципом правової визначеності та принципом права на судовий захист (доступу до суду), обидва з яких є важливими елементами принципу верховенства права).

На цій підставі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого встановлення строків звернення до адміністративного суду у системному зв'язку з принципом правової визначеності слугує меті забезпечення передбачуваності для відповідача (як правило, суб'єкта владних повноважень у адміністративних справах) та інших осіб того, що зі впливом встановленого законом або судом проміжку часу прийняте рішення, здійснена дія (бездіяльність) суб'єкта владних повноважень або судове рішення отримують додаткову легітимність (стабільність) та не передбачатимуть можливості перегляду (скасування), а правові наслідки їх прийняття (вчинення) не будуть відмінені. Тобто встановлені строки звернення до адміністративного суду сприяють уникненню ситуації правової невизначеності щодо статусу рішень, дій (бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, а також судового рішення. Забезпечення дотримання принципу правової визначеності потребує чіткого виконання сторонами та іншими учасниками справи вимог щодо строків звернення до суду, а також строків на оскарження судових рішень, а від судів вимагається дотримуватися певних правил у процесі прийняття рішення про поновлення строку та оцінювати поважність причин пропуску строку, виходячи із критеріїв розумності та об'єктивності, поведінки сторін, значимості

справи та її впливу на суспільні відносини і національну безпеку, наявності фундаментальної судової помилки, а також непереборності обставин, що спричинили пропуск строку.

Постанова Верховного Суду від 18 січня 2023 року у справі № 160/6211/21 (адміністративне провадження № К/990/25232/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108463667>

2.

Верховний Суд звернув увагу на визначення розумного строку для усунення недоліків поданих сторонами процесуальних документів та на обов'язок суду перевірити факт зарахування судового збору

Головне управління Пенсійного фонду України звернулося до Верховного Суду з касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції, якою апеляційну скаргу повернуто відповідачу.

Постановляючи оскаржувану ухвалу, Суд апеляційної інстанції виходив з того, що скаргником не було усунуто недоліки апеляційної скарги у встановлений судом строк шляхом надання до суду документа про сплату судового збору чи доказів наявності пільг по його сплаті.

У касаційній скарзі ГУ ПФУ зазначило, що суд апеляційної інстанції неправильно застосував статтю 300 Кодексу адміністративного судочинства України, у зв'язку із чим судом протиправно не дотримано встановленого КАС України порядку відкриття апеляційного провадження. Скаржник вказав, що суд апеляційної інстанції протиправно не перевірів зарахування коштів для сплати судового збору, які були сплачені ГУ ПФУ на виконання вимог ухвали про залишення апеляційної скарги без руху.

Верховний Суд погодився з такими доводами скаржника, касаційну скаргу ГУ ПФУ задовольнив, ухвалу суду апеляційної інстанції скасував та направив справу до цього суду для продовження розгляду.

Верховний Суд на підставі частини дев'ятої статті 120 КАС України зазначив, що учасник справи має право на свій розсуд обирати спосіб направлення документів до суду, в тому числі й засобами поштового зв'язку.

Судом було встановлено направлення відповідачем на адресу суду апеляційної інстанції заяви про виправлення недоліків апеляційної скарги з долученням платіжного доручення про сплату судового збору за подання апеляційної скарги у строк, визначений в ухвалі про залишення апеляційної скарги без руху.

З огляду на вищезазначене, Верховний Суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції фактично не врахував час, необхідний для поштового пересилання відправлення, тобто, розумний строк між останнім днем виконання ухвали суду про усунення вказаних у ній недоліків апеляційної скарги, часом поштового пересилання та реєстрації канцелярією суду заяви скаржника стосовно усунення недоліків поданої ним скарги.

У зв'язку з цим, Суд вказав на помилковість висновку суду апеляційної інстанції про наявність підстав для повернення апеляційної скарги відповідача з посиланням на пункт 1 частини четвертої статті 169 КАС України.

З урахуванням положень статей 9 та 80 КАС України Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого оскільки законодавством не встановлено певного порядку проставлення на розрахункових документах на переказ коштів відмітки про зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України, то обов'язок перевірити факт такого зарахування у конкретній справі покладається на суд, який повинен ефективно використовувати для цього всі способи, передбачені процесуальним законодавством.

Постанова Верховного Суду від 26 січня 2023 року у справі № 300/2484/22 (адміністративне провадження № К/990/26981/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108641268>

3.

Принцип *res judicata* та обрахунок строку на апеляційне оскарження судового рішення у разі оголошення у судовому засіданні лише вступної та резолютивної частини такого рішення: позиція ВС

Національний банк України (відповідач) звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження у справі за позовом Банку про визнання протиправними та скасування рішень відповідача.

Ухвалюючи оскаржуване судове рішення, суд апеляційної інстанції виходив із того, що скаргником не усунуто повністю недоліки апеляційної скарги, а заявлені в клопотанні про поновлення строку на апеляційне оскарження причини такого пропуску та підстави для його поновлення, що зумовлені збройною агресією РФ проти України та невчасним отриманням оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції, не можуть вважатися об'єктивними та непереборними причинами, що унеможливлювали подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції у строк, встановлений статтею 295 КАС України.

Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, оскільки встановив, що відповідач повний текст рішення суду першої інстанції отримав тільки 1 серпня 2022 року, а тому строк на апеляційне оскарження, передбачений статтею 295 КАС України, закінчився 31 серпня 2022 року, тобто відповідач звернувся з апеляційною скаргою у межах встановленого процесуального строку.

Суд зазначив, що з метою виконання процесуального обов'язку щодо дотримання строку на апеляційне оскарження судових рішень особа, яка має намір подати апеляційну скаргу, повинна вчиняти усі можливі та залежні від неї дії у розумні строки, без невинуватених зволікань.

При цьому розумні строки в адміністративному судочинстві – це найкоротші за конкретних обставин строки (якщо інше не визначено законом або встановлено судом), протягом яких сторона повинна вжити певних дій, демонструючи свою зацікавленість у їх результатах, і які об'єктивно оцінюються судом стосовно відповідності принципам добросовісності та розсудливості, а також на предмет дотримання прав інших учасників (забезпечення балансу інтересів).

Суд врахував, що частиною першою статті 118 КАС України визначено процесуальні строки як встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії; процесуальні строки встановлюються законом, а якщо такі строки законом не визначені - встановлюються судом.

За правилами частини першої статті 121 КАС України суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

Зі змісту наведених норм процесуального права Верховний Суд дійшов висновку, що строк, визначений частиною першою статті 295 КАС України, є процесуальним строком встановленим законом, який суд може поновити якщо визнає причини його пропуску поважними, проте не може його встановлювати.

Оскільки за правилами статті 295 КАС України апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції подається протягом тридцяти днів, а якщо таке рішення не було вручено у день його (її) проголошення або складення, то учасник справи має право на поновлення пропущеного строку, якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду.

З огляду на наведені відповідачем аргументи й докази на їх підтвердження, Суд вказав на відсутність у цьому конкретному випадку в діях НБУ ознак зловживання процесуальними правами та обов'язками.

Проте, суд апеляційної інстанції, постановляючи ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження у зв'язку з пропуском, за його висновком, строку на апеляційне оскарження, не врахував, що обставини, наведені відповідачем, дійсно свідчать про те, що він намагався вчинити усіх залежних від нього процесуальних дій у розумний строк для реалізації свого права на апеляційне оскарження.

Також Суд вказав, що стаття 299 КАС України вимагає від суду апеляційної інстанції перевіряти факт отримання скаргником повного тексту оскаржуваного судового рішення та виключно з цього моменту обраховувати процесуальний строк.

У цій справі Верховний Суд також звернув увагу, що сам факт «обізнаності» скаргника з постановленням оскаржуваного судового рішення, за загальним правилом, не впливає на такий обрахунок строку. Зазначене положення процесуального кодексу фактично презюмує добросовісність поведінки скаргника, об'єктивну неможливість до отримання ним повного тексту оскаржуваного судового рішення належним чином

скористатися конституційним правом на апеляційний перегляд справи, а також непорушність за такого підходу принципу *res judicata* (принципу юридичної визначеності або остаточності рішення суду, яке набрало законної сили).

Постанова Верховного Суду від 16 червня 2023 року у справі № 520/986/22 (адміністративне провадження № К/990/34812/22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111663065>

4.

Верховний Суд вказав на недопустимість дискримінації суб'єкта владних повноважень як сторони публічно-правового спору

До Верховного Суду надійшла касаційна скарга ГУ ПФУ на ухвалу суду апеляційної інстанції, якою скажнику відмовлено у задоволенні клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції та відмовлено у відкритті апеляційного провадження за поданою апеляційною скаргою.

Ухвалюючи зазначене судове рішення, суд апеляційної інстанції виходив із того, що скажником не усунуто недоліки апеляційної скарги, зазначені в його попередній ухвалі, а заявлені в клопотанні про поновлення строку причини пропуску строку на апеляційне оскарження та підстави для його поновлення, які зумовлені збройною агресією РФ проти України, не можуть вважатися об'єктивними та непереборними причинами, що унеможливлювали подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції у строк, встановлений статтею 295 Кодексу адміністративного судочинства України.

Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, виходячи з наступного.

Відповідно до пунктів 8, 9 частини першої статті 129 Конституції України основними засадами судочинства є, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та обов'язковість судового рішення.

Можливість забезпечення права на апеляційний перегляд справи є також однією із основних засад (принципів) адміністративного судочинства (частина третя статті 2 КАС України).

Як встановлено судом апеляційної інстанції, копію його ухвали про залишення апеляційної скарги без руху відповідач отримав 6 грудня 2022 року в електронний кабінет користувача підсистеми «Електронний суд», у зв'язку з чим зроблено висновок, що останнім днем виконання ухвали Шостого апеляційного адміністративного суду від 5 грудня 2022 року було 16 грудня 2022 року.

З матеріалів справи Судом було встановлено, що 15 грудня 2022 року відповідачем через поштове відділення відправлено на адресу апеляційного адміністративного суду, на виконання ухвали цього суду про залишення апеляційної скарги без руху, клопотання від 12 грудня 2022 року про поновлення строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, в якому було наведено причини пропуску строку.

Верховний Суд також врахував положення частини дев'ятої статті 120 КАС України, відповідно до якої строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Положення вказаної статті надають учаснику справи право на свій розсуд обирати спосіб направлення документів до суду, в тому числі й засобами поштового зв'язку.

На цій підставі Верховний Суд дійшов висновку про обґрунтованість твердження скажника про те, що заяву про усунення недоліків апеляційної скарги ним було направлено до суду у строк, визначений в ухвалі про залишення апеляційної скарги без руху, з урахуванням особливостей, визначених статтею 120 КАС України.

Водночас суд апеляційної інстанції не врахував час, необхідний для поштового пересилання відправлення. Тобто, розумний строк між останнім днем виконання ухвали суду про усунення вказаних у ній недоліків апеляційної скарги, часом поштового пересилання та реєстрації канцелярією суду заяви скажника стосовно усунення недоліків поданої ним скарги.

У цій справі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого суб'єкти владних повноважень, зокрема органи виконавчої влади, не можуть зазнавати дискримінації під час участі як сторона у процесі вирішення у суді публічно-правових спорів. Це підтверджується серед іншого таким конституційним

принципом судочинства як рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, а також положеннями статті 116 Конституції України та статті 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», які передбачають, що органи виконавчої влади забезпечують: державний суверенітет і економічну самостійність України, обороноздатність і національну безпеку України, громадський порядок здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; реалізацію прав і свобод людини і громадянина; проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. Протилежний підхід до статусу суб'єкта владних повноважень у суді передбачатиме загрозу реалізації цих та інших функцій (компетенцій) зазначених суб'єктів.

Постанова Верховного Суду від 23 червня 2023 року у справі № 620/5444/22 (адміністративне провадження № К/990/3386/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111785906>

5.

Вимога про знесення об'єкта самочинного будівництва та про скасування реєстрації права власності можуть розглядатися в адміністративному судочинстві як основна та похідна позовна вимога: позиція ВС

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу прокурора на ухвалу Дніпропетровського окружного адміністративного суду та постанову Третього апеляційного адміністративного суду, якими закрито провадження в адміністративній справі за позовом прокурора до фізичних осіб про зобов'язання знести об'єкт самочинного будівництва, скасування рішення про державну реєстрацію права власності.

Закриваючи провадження у справі, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, вказав, що враховуючи суть спірних правовідносин та суб'єктний склад цього спору, справа не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, а має вирішуватись за правилами цивільного судочинства.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій, задовольнив касаційну скаргу прокурора та повернув справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Суд виходив з того, що за змістом статей 2, 4 та 19 КАС України справою адміністративної юрисдикції може бути переданий на вирішення адміністративного суду спір, який виник між двома або більше визначеними суб'єктами стосовно їхніх прав та обов'язків у конкретних правовідносинах, у яких хоча б одним суб'єктом виступає законодавчо уповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єктів, водночас на цих суб'єктів покладено обов'язок виконувати вимоги та приписи. При цьому необхідною ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення ним управлінських функцій саме у тих правовідносинах, у яких виник спір.

Верховний Суд також врахував, що прокурор звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Управління державного архітектурно-будівельного контролю, обґрунтовуючи наявність підстав для представництва інтересів держави в суді тим, що після проведення чисельних перевірок відповідачів та винесення приписів про приведення об'єкта будівництва до стану, визначеного у будівельному паспорті, та невиконання відповідачами вимог таких приписів, УДАБК не звернулося до суду з позовом про знесення самочинного будівництва протягом розумного строку.

З урахуванням судової практики та з огляду на те, що у цій справі прокурор звернувся з позовом в інтересах держави в особі УДАБК як органу державного архітектурно-будівельного контролю, що неналежним чином, за висновком прокурора, виконує свої повноваження у відповідній сфері, Суд дійшов висновку, що звернення прокурора до суду з позовом про знесення самочинно збудованого об'єкта зумовлено правовідносинами публічно-правового характеру й повинно розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

У свою чергу стосовно позовної вимоги щодо скасування державної реєстрації права власності на спірні об'єкти, Суд зазначив, що право позивача заявити кілька вимог в одній позовній заяві, якщо вони пов'язані між собою, передбачено частиною першою статті 21 та частиною першою статті 172 КАС України.

Зі змісту вищенаведених процесуальних норм Суд встановив, що об'єднання в одній позовній заяві декількох вимог допускається за умови пов'язаності їх між собою підставами виникнення або поданими доказами, а також у випадку заявлення у позові одночасно основних і похідних вимог.

У свою чергу, похідна позовна вимога - вимога, задоволення якої залежить від задоволення іншої позовної вимоги (основної вимоги) (пункт 23 частини першої статті 4 КАС України).

З огляду на таке, Суд звернув увагу, що в адміністративному судочинстві похідна позовна вимога - це спеціальна процесуальна категорія, яка використовується для урегулювання порядку вирішення спорів та спрямована на вирішення двох основних процедурних питань (розмежування спорів за критерієм предметної юрисдикції; об'єднання та роз'єднання позовних вимог) шляхом виокремлення цієї категорії від поняття «основна позовна вимога». Правильне розмежування вимог, які містяться у позовній заяві, на основні та похідні, дозволяє позивачу однозначно визначати суд, який відповідатиме такому критерію як «суд, встановлений законом» і уповноважений розглядати відповідні вимоги, а також правильно об'єднати вимоги, які можуть міститися в одній позовній заяві та, відповідно, бути вирішені одним судом в одному процесі.

Оскільки вимога про визнання протиправним та скасування рішення державного реєстратора є похідною від вимоги про зобов'язання знести об'єкт самочинного будівництва, Суд дійшов висновку, що й ця вимога також має розглядатися у порядку адміністративного судочинства.

У цій справі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого у разі визнання об'єкта будівництва самочинним, реєстрація права власності на цей об'єкт за особою, яка здійснила таке будівництво, та подальша реєстрація переходу права власності за правочином до іншої особи не змінює правовий режим такого об'єкта будівництва як самочинного та не породжує виникнення права власності на такий об'єкт; якщо із позовом про знесення об'єкта самочинного будівництва звертається суб'єкт владних повноважень на виконання своїх контрольних функцій у сфері містобудування (або прокурор в інтересах держави в особі такого суб'єкта), то вимога про скасування державної реєстрації права власності на таких об'єкт може бути похідною від основної позовної вимоги про знесення самочинного об'єкта будівництва та підлягає розгляду у порядку адміністративного судочинства.

Постанова Верховного Суду від 7 липня 2023 року у справі № 160/11383/22 (адміністративне провадження № К/990/13500/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112065019>

6.

Верховний Суд нагадав про спеціальний порядок оскарження в адміністративному судочинстві рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, прийнятих (вчинених) на виконання рішення суду

До Верховного Суду надійшла касаційна скарга Держгеонадра на рішення судів першої та апеляційної інстанцій у справі за позовом АТ «Укргазвидобування» до Держгеонадра про визнання протиправним та скасування наказу, визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії.

Звертаючись до суду з цим позовом, АТ «Укргазвидобування» вказало на існування судового рішення, що набрало законної сили, яким його позов було задоволено частково, зокрема зобов'язано Держгеонадра повторно розглянути заяву позивача про видачу спеціального дозволу на користування надрами з метою геологічного вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислової розробки родовищ, з подальшим видобуванням нафти і газу, строком дії на 30 років. Позивач вважав, що відповідач, повторно розглядаючи його заяву, не прийняв до уваги висновки, викладені у первісному судовому рішенні та прийняв спірний наказ, яким протиправно відмовив АТ «Укргазвидобування» у наданні спеціального дозволу на користування надрами.

Судами попередніх інстанцій відкрито нове провадження в адміністративній справі та за результатом розгляду справи по суті ухвалено рішення про задоволення позову з мотивів того, що відповідач відмовив АТ «Укргазвидобування» у видачі дозволу з підстави, непередбаченої законом.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій, касаційну скаргу Держгеонадра задовольнив частково, скасував рішення судів попередніх інстанцій та закрити провадження у справі на підставі пункту 4 частини першої статті 238 КАС України.

Суд касаційної інстанції виходив з того, що за своєю суттю цей спір виник у зв'язку з протиправним, на думку позивача, невиконанням відповідачем судового рішення, яке набрало законної сили.

При цьому, спір щодо необхідності розгляду заяви позивача про видачу спеціального дозволу на користування надрами на підставі норм законодавства, які діяли на момент подання такої заяви (позиція позивача), вже вирішений не на користь позивача у первісній справі.

З огляду на таке, Суд зробив висновок, що позивач у цій справі обрав неналежний спосіб захисту шляхом подання позову про визнання протиправними дій, вчинених на виконання рішення суду, оскільки спір (спірні правовідносини) між сторонами вже вирішені судом та перейшли до стадії виконання судового рішення.

У спірних правовідносинах наявні обставини, з якими стаття 383 КАС України пов'язує виникнення підстав для встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

Відповідно, якщо позивач вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю відповідача на виконання вищевказаного судового рішення порушувалися його права, свободи чи інтереси, то він повинен був звертатися до суду в порядку статті 383 КАС України із заявою про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності відповідача (тобто в порядку судового контролю за виконанням рішення), а не подавати новий адміністративний позов.

У цій справі Суд врахував, що відповідно до пункту 1.11 Рекомендацій КМРЄ Rec(2003)16 щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у галузі адміністративного права (on the execution of administrative and judicial decisions in the field of administrative law) держави-члени мають забезпечити виконання судових рішень адміністративними органами в межах розумного строку; вони мають уживати всіх необхідних заходів згідно з законом з метою надання цим рішенням обов'язкової сили; у разі, якщо адміністративний орган не виконує судові рішення, слід передбачити відповідну процедуру, що дозволяє домагатися виконання такого рішення, зокрема за допомогою судової заборони або пені (coercive fine).

Окрім того, як зазначено у пункті 5 Рекомендацій КМРЄ Rec(2004)20 щодо судового розгляду адміністративних актів (on judicial review of administrative acts) та пунктах 91-92 Пояснювальної записки до цих Рекомендацій: суд повинен бути наділений необхідними повноваженнями для забезпечення ефективного виконання рішення суду; виконання судових рішень є важливим аспектом ефективності контролю, а тому необхідно забезпечити виконання відповідними адміністративними органами рішень суду; повинна бути гарантована можливість забезпечення виконання адміністративним органом судового рішення.

Отже, у цій справі Верховний Суд звернув увагу, що вимоги про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, які прийняті (вчинені або невчинені) на виконання судового рішення, в окремому позовному провадженні не розглядаються.

Постанова Верховного Суду від 26 липня 2023 року у справі № 640/17504/19 (адміністративне провадження № К/9901/26030/21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112441459>

7.

Верховний Суд визначив особливості обрахунку процесуального строку з урахуванням нормативних документів, що регулюють порядок пересилання поштових відправлень

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу Головного управління Пенсійного фонду України на ухвалу апеляційного адміністративного суду про повернення апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апелянту у зв'язку з неусуненням її недоліків.

Зокрема, повертаючи скаргу, суд апеляційної інстанції виходив з того, що ухвалою цього суду апеляційну скаргу спочатку залишено без руху через її невідповідність вимогам статті 296 КАС України. Скаржнику було надано строк для усунення недоліків шляхом надання документу про сплату судового збору чи доказів наявності пільг по його сплаті. Однак, скаржником недоліки апеляційної скарги у встановлений судом строк не було усунуто, а тому суд апеляційної інстанції дійшов висновку про наявність підстав для повернення апеляційної скарги відповідно до пункту 1 частини четвертої статті 169 КАС України.

Однак, Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції та задовольнив касаційну скаргу ГУ ПФУ, повернувши справу для продовження розгляду.

Як встановлено судом апеляційної інстанції, копію ухвали апеляційного адміністративного суду про залишення апеляційної скарги без руху скаргник отримав 18 жовтня 2022 року через електронний кабінет користувача підсистеми «Електронний суд», що підтверджується довідкою Восьмого апеляційного адміністративного суду про доставку електронного листа.

На цій підставі Суд дійшов висновку, що останнім днем виконання ухвали апеляційного адміністративного суду про залишення апеляційної скарги без руху було 28 жовтня 2022 року.

З матеріалів справи Суд встановив, що 25 жовтня 2022 року відповідачем через поштове відділення направлено на адресу апеляційного адміністративного суду лист від 25 жовтня 2022 року на виконання ухвали цього суду про залишення апеляційної скарги без руху, до якого додано платіжне доручення про сплату судового збору за подання апеляційної скарги.

Із вказаного платіжного доручення встановлено, що платіж щодо сплати судового збору був проведений на казначейський рахунок 25 жовтня 2022 року.

Відповідно до пункту 10 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 року № 270, оператори поштового зв'язку зобов'язані, зокрема, забезпечувати: надання послуг поштового зв'язку встановленого рівня якості відповідно до нормативно-правових актів, що регламентують діяльність операторів поштового зв'язку, умов договору; пересилання поштових відправлень, що належать до універсальних послуг поштового зв'язку, у нормативні строки, встановлені Мінінфраструктури; пересилання поштових відправлень, що не належать до універсальних послуг поштового зв'язку, поштових переказів у нормативні строки, встановлені ними самостійно згідно із законодавством.

Згідно з пунктом 73 Правил № 270 під час приймання для пересилання письмової кореспонденції на адресному боці кожного поштового відправлення проставляється відбиток календарного штемпеля. Дата відбитку календарного штемпеля маркувальної машини повинна відповідати даті подання письмової кореспонденції для пересилання.

У цій справі Верховний Суд врахував, що наказом Міністерства інфраструктури України від 28 листопада 2013 року №958 затверджено «Нормативи і нормативні строки пересилання поштових відправлень».

Відповідно до пунктів 1, 2 Нормативів №958 їх розроблено відповідно до Закону України «Про поштовий зв'язок», актів Всесвітнього поштового союзу, Правила № 270 та інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері надання послуг поштового зв'язку.

Згідно з пунктами 1, 2 Розділу II Нормативів № 270 нормативні строки пересилання простої письмової кореспонденції операторами поштового зв'язку (без урахування вихідних днів об'єктів поштового зв'язку) становлять: 1) місцевої - Д+2, пріоритетної - Д+1; 2) у межах області та між обласними центрами України (у тому числі для міст Києва, Сімферополя, Севастополя) - Д+3, пріоритетної - Д+2; 3) між районними центрами різних областей України (у тому числі для міст обласного підпорядкування) - Д+4, пріоритетної - Д+3; 4) між іншими населеними пунктами різних областей України - Д+5, пріоритетної - Д+4, де Д - день подання поштового відправлення до пересилання в об'єкт поштового зв'язку або опускання простого листа чи поштової картки до поштової скриньки до початку останнього виймання; 1, 2, 3, 4, 5 - кількість днів, протягом яких пересилається поштове відправлення.

Отже, суд апеляційної інстанції не врахував, зокрема, час, необхідний для поштового пересилання відправлення, визначений Нормативами № 270.

З огляду на вищезазначене Верховний Суд дійшов висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій при вирішенні питання про дотримання учасниками процесу встановлених судами строків на усунення недоліків поданих заяв (клопотань, скарг тощо) повинні враховувати розумний строк між останнім днем строку, встановленого судом для усунення недоліків позовної заяви чи апеляційної скарги, часом поштового пересилання та часом здійснення канцелярією суду реєстрації такої заяви заявника/скаржника про усунення недоліків поданого до суду процесуального документа.

Оскільки законодавством не встановлено певного порядку проставлення на розрахункових документах на переказ коштів відмітки про зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету

України, то суди, виконуючи наведені вище вимоги закону, повинні перевіряти таке зарахування, використовуючи способи, передбачені процесуальним законодавством, зокрема, в разі необхідності отримувати таку інформацію з Державної казначейської служби України, що забезпечує казначейське обслуговування цього фонду.

Постанова Верховного Суду від 20 липня 2023 року у справі № 300/2856/22 (адміністративне провадження № К/990/32669/22) – <https://reestr.court.gov.ua/Review/112325310>

8.

Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами як засадничий принцип адміністративного судочинства: позиція Верховного Суду

До Верховного Суду надійшла касаційна скарга від Фонду соціального захисту інвалідів на окрему ухвалу, постановлену судом апеляційної інстанції у справі про стягнення з Товариства адміністративно-господарських санкцій у визначеному розмірі за невиконання нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів та пеню за їх несвоєчасну сплату.

За наслідком розгляду цієї справи по суті суди першої та апеляційної інстанцій у задоволенні позову відмовили.

До того ж апеляційним адміністративним судом постановлено окрему ухвалу, якою повідомлено Фонд соціального захисту інвалідів та директора обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів про необхідність вжиття заходів щодо недопущення аналогічних порушень в майбутньому та для вирішення питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності відповідно до пункту 15 частини другої статті 65 Закону України «Про державну службу» посадових осіб позивача відповідальних за звернення до суду з апеляційною скаргою. З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, для надання відповіді суду встановлено місячний строк.

Постановляючи окрему ухвалу, суд апеляційної інстанції, враховуючи положення Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», а також наявність сталого правового регулювання спірних правовідносин і наявність правового висновку Верховного Суду, вказав, що подання даної апеляційної скарги є зловживанням скаржником його процесуальним правом, невиконанням обов'язку керуватися завданнями адміністративного судочинства, і такі дії спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання виконання судового рішення. Крім того, вказав, що дії посадових осіб позивача (які готували процесуальні документи для звернення до суду) підлягають перевірці на предмет наявності в них складу дисциплінарного правопорушення.

Переглядаючи у касаційному порядку окрему ухвалу, постановлену судом апеляційної інстанції, Верховний Суд частково погодився з цією ухвалою, змінивши мотивувальну частину шляхом вилучення з неї висновків про те, що подання апеляційної скарги є зловживанням скаржником процесуальними правами, невиконанням обов'язку керуватися завданнями адміністративного судочинства і такі дії спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання виконання судового рішення. Крім того, Верховний Суд частково змінив резолютивну частину окремої ухвали, однак, у цілому визнав необхідність її постановлення.

Суд звернув увагу, що відповідно до, зокрема, прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, на суддів покладається обов'язок організувати судовий процес таким чином, щоб не допускати надмірної затримки у розгляді та вирішенні справи; якщо причиною такої затримки є дії (бездіяльність) учасника справи, які мають ознаки зловживання процесуальними правами, суди повинні мати достатні повноваження для застосування заходів попередження та протидії такому зловживанню; невжиття судами відповідних заходів свідчить, як правило, про порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У разі виявлення зловживання процесуальними правами, суд зобов'язаний вжити заходів, спрямованих на попередження та/або протидію такому зловживанню, що зумовлено необхідністю: а) захисту процесуальних прав інших сторін, зокрема, щодо розгляду та вирішення справ у «розумні строки»; б) гарантувати від усіх учасників справи дотримання обов'язку виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; в) захисту довіри до суду та авторитету суддів; г) своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного

встановлення всіх обставин справи, а також вирішення справи; г') гарантувати виконання усіма учасниками судового процесу інших процесуальних обов'язків, визначених законом або судом.

Судом також наголошено, що суспільна небезпека зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві полягає у тому, що дії (бездіяльність), які становлять зміст такого зловживання правом, спричиняють настання негативних наслідків, що можуть проявлятися для учасників справи у недосягненні судом завдань адміністративного судочинства, визначених у частині першій статті 2 КАС України, для суду та усієї судової системи - у зниженні рівня довіри до судової гілки влади, у поставленні під сумнів професійності та авторитету суддів. Крім того, зловживання процесуальними правами має безпосередній вплив на збільшення бюджетних витрат на судову систему (додаткові судові засідання та їх тривалість, підготовка та виготовлення додаткових процесуальних документів, оплата додаткових поштових послуги тощо).

Поряд з цим, заходи процесуального примусу, які можуть застосовуватися адміністративним судом з метою протидії зловживанню процесуальними правами, можна класифікувати на заходи прямої відповідальності (попередження; видалення із зали судових засідань; привід; штраф; винесення окремої ухвали) та заходи непрямої (додаткової) відповідальності (залишення без розгляду або повернення позову, апеляційної чи касаційної скарги, заяви, клопотання; покладення на сторону, яка допустила зловживання процесуальними правами, судових витрат повністю або частково, незалежно від результатів вирішення спору; припинення врегулювання спору за участю судді за ініціативою судді).

Згідно зі статтею 324 КАС України суд апеляційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених статтею 249 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу.

З огляду на вищезазначене, Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції щодо постановлення окремої ухвали в частині повідомлення Фонду соціального захисту інвалідів та директора обласного відділення Фонду соціального захисту інвалідів про необхідність вжиття заходів щодо недопущення аналогічних порушень в майбутньому та для вирішення питання про притягнення посадових осіб позивача до дисциплінарної відповідальності відповідно до пункту 15 частини другої статті 65 Закону України «Про державну службу».

У цій справі Верховний Суд сформулював правовий висновок, відповідно до якого принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами є засадничим принципом адміністративного судочинства, що ґрунтується на конституційних та конвенційних нормах, положеннях міжнародних актів та безпосередньо закріплений у КАС України; запровадження цього принципу має важливе значення для підвищення ефективності здійснення адміністративними судами захисту прав та інтересів осіб, суспільних інтересів та інтересів держави, оскільки сприяє створенню умов для можливості належної реалізації всіма учасниками справи своїх процесуальних прав, дотриманню судами розумних строків розгляду справи та прийняття рішення без необґрунтованих зволікань та затримок, а також підвищення довіри до судової гілки влади.

Постанова Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі №120/4975/22 (адміністративне провадження №К/990/15182/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113437718>

9.

Верховний Суд звернув увагу на недопустимість зловживання процесуальними правами суб'єктом владних повноважень як стороною у справі

Під час розгляду касаційної скарги Головного управління Держгеокадастру на ухвалу Третього апеляційного адміністративного суду, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження у справі у зв'язку із недотриманням процесуального строку звернення до суду апеляційної інстанції, Верховний Суд постановив окрему ухвалу.

У цій справі Судом було встановлено, що скажник - суб'єкт владних повноважень звернувся з апеляційною скаргою після спливу тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду; про розгляд справи відповідачу було відомо: копію рішення суду першої інстанції отримано відповідачем 30 березня 2023 року, що підтверджується довідкою про доставку електронного листа до електронного кабінету відповідача, що знаходиться у матеріалах справи; останнім днем звернення з апеляційною скаргою на рішення суду першої

інстанції було 30 квітня 2023 року, однак, з апеляційною скаргою відповідач звернувся 16 травня 2023 року, що підтверджується відтиском штемпеля на конверті, в якому апеляційна скарга надійшла до суду.

Вбачаючи у таких діях суб'єкта владних повноважень зловживання процесуальними правами, Верховний Суд вирішив постановити окрему ухвалу, якою довів до відома Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру про встановлені факти зловживання процесуальними правами її територіальними органами, а також про необхідність вжиття невідкладних заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли встановленим порушенням.

При цьому Суд зазначив, що відповідно до пункту 1 частини другої статті 45 КАС України до проявів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві належить подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, подання клопотання для вирішення питання, яке вже вирішено судом, заявлено безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи.

Суспільна небезпека зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві полягає у тому, що дії (бездіяльність), які становлять зміст такого зловживання правом, спричиняють настання негативних наслідків, що можуть проявлятися для учасників справи у недосягненні судом завдань адміністративного судочинства, визначених у частині першій статті 2 КАС України, та для суду та усієї судової системи - у зниженні рівня довіри до судової гілки влади, у поставленні під сумнів професійності та авторитету суддів. Крім того, зловживання процесуальними правами у формі подання безпідставних апеляційних та касаційних скарг має безпосередній вплив на збільшення бюджетних витрат на судову систему, а також суб'єктів владних повноважень, які зловживають процесуальними правами.

У цій справі суд апеляційної інстанції відмовив у відкритті апеляційного провадження на підставі пункту 4 частини першої статті 299 КАС України, оскільки відповідач не навів поважних причин пропуску строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції. Суд виходив з того, що неналежна організація процесу із оскарження судового рішення з боку відповідальних посадових осіб, виникнення організаційних складнощів у суб'єкта владних повноважень для своєчасного подання апеляційної скарги є суто суб'єктивною причиною, а негативні наслідки, які настали у зв'язку з такою причиною, є певною мірою відповідальністю за неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків, які для усіх учасників справи мають бути рівними. Відповідач, що діє від імені держави як суб'єкт владних повноважень, не може та не повинен намагатись отримати вигоду від організаційних складнощів, які можливо склались у нього, шляхом уникнення або зволікання виконання ним своїх процесуальних обов'язків, в тому числі і щодо вчасного подання апеляційної скарги.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції та зазначив, що основне призначення Верховного Суду як найвищої судової установи в Україні – це насамперед, у межах касаційного провадження конкретної справи сформулювати обґрунтовану правову позицію щодо застосування надалі всіма судами певної норми матеріального права або дотримання норми процесуального права і таким чином, спрямувати судову практику в єдине та узгоджене правозастосування (вказати напрям, у якому у майбутньому слід здійснювати вибір та застосування правової норми).

Проте, Головним управлінням Держгеокадастру порушено свої процесуальні обов'язки щодо виконання процесуальних дій у встановлені законом строки, що призвело до безпідставного затягування розгляду справи та у подальшому - постановлені ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження у зв'язку із пропуском строку на апеляційне оскарження.

Крім того, оскарження рішення суду першої інстанції, ухваленого на користь юридичної особи, після набрання цим рішенням законної сили, ставить під сумнів для такої особи дієвість в Україні таких складових верховенства права як обов'язковість виконання судового рішення, а також принципи правової визначеності та легітимних очікувань.

Постановляючи окрему ухвалу, Верховний Суд наголосив, що у разі виявлення зловживання процесуальними правами суд зобов'язаний ужити заходів, спрямованих на попередження та/або протидію такому зловживанню, що зумовлено необхідністю: а) захисту процесуальних прав інших сторін, зокрема, щодо розгляду та вирішення справ у «розумні строки»; б) гарантувати дотримання всіма учасниками справи

обов'язку виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; в) захисту довіри до суду, професійності та авторитету суддів; г) своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного встановлення всіх обставин справи, вирішення справи, а також винесення рішення за умови правильного застосування норм матеріального права, дотримання норм процесуального права; г') гарантувати виконання учасниками судового процесу всіх процесуальних обов'язків, визначених законом або судом. Водночас учасники справи також повинні мати активну позицію щодо інформування суду про виявлені випадки зловживання процесуальними правами іншими учасниками з викладенням відповідних доводів і наданням доказів.

Окрема ухвала Верховного Суду від 23 жовтня 2023 року у справі № 280/6435/22 (адміністративне провадження № К/990/26868/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114369335>

10.

Неналежа організація процесу погодження виділення коштів для сплати судового збору не є поважною причиною для пропуску строку подання апеляційної скарги: Верховний Суд

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу Головного управління ДПС на ухвалу апеляційного адміністративного суду, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Головного управління на ухвалу окружного адміністративного суду.

Суд першої інстанції задовольнив частково позов фізичної особи до Головного управління про визнання дії та бездіяльності протиправними.

Згодом позивач звернувся до суду у порядку статті 378 КАС України із заявою про встановлення способу виконання судового рішення та суд першої інстанції ухвалою частково задовольнити цю заяву.

Головне управління ДПС оскаржило в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції. Однак апеляційний адміністративний суд ухвалою визнав неповажними наведені скаржником підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження та відмовив у відкритті апеляційного провадження.

Апеляційний суд, відмовляючи у відкритті провадження, зазначив, що пропуск суб'єктами владних повноважень строку на подання апеляційної скарги не може обґрунтовуватись необхідністю дотримання внутрішніх процедур виділення чи погодження коштів для сплати судового збору або тимчасовою відсутністю таких коштів. Суд підкреслив, що держава зобов'язана дотримуватись принципу «належного урядування» та не може отримувати вигоду від порушення встановлених нею ж правил та обов'язків.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, залишивши касаційну скаргу Головного управління без задоволення, а ухвалу апеляційного адміністративного суду – без змін.

На підставі аналізу частин першої та другої статті 44, статей 169, 295 та 299 КАС України Суд дійшов висновку, що наведеними процесуальними нормами окреслено характер процесуальної поведінки, який зобов'язує учасників справи діяти сумлінно, тобто проявляти добросовісне ставлення до наявних у них прав і здійснювати їх реалізацію таким чином, щоб забезпечити неухильне та своєчасне (без суттєвих затримок та зайвих зволікань) виконання своїх обов'язків, встановлених законом або судом, зокрема щодо дотримання строку апеляційного оскарження, а також належного оформлення апеляційної скарги. Для цього особа, зацікавлена у поданні апеляційної скарги, повинна вчиняти усі можливі та залежні від неї дії, використовувати у повному обсязі наявні засоби та можливості, передбачені законодавством.

Суд встановив, що після першого подання відповідачем апеляційної скарги, суд апеляційної інстанції залишив таку скаргу без руху на підставі частини п'ятої статті 296 КАС України, тобто у зв'язку з несплатою судового збору, та встановив десятиденний термін з моменту отримання копії ухвали для надання документа у визначеному законом розмірі.

Надалі відповідач звернувся із заявою про продовження строку виправлення недоліків апеляційної скарги однак, суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні цієї заяви, а апеляційну скаргу повернув особі, яка її подала. Суд роз'яснив, що повернення апеляційної скарги не позбавляє права на її повторне подання в порядку, встановленому процесуальним законом.

Згодом Головне управління повторно звернулося з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції, проте апеляційний суд ухвалою залишив таку заяву без руху, встановивши строк на виправлення недоліків, пов'язаних з несплатою судового збору.

Після неодноразового звернення відповідача із заявами про продовження строку на виправлення недоліків апеляційної скарги, суд апеляційної інстанції постановив ухвалу, якою відмовив у відкритті апеляційного провадження.

Переглядаючи оскаржувану ухвалу суду апеляційної інстанції, Верховний Суд виходив з того, що Головним управлінням при повторному поданні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції на обґрунтування поважності підстав пропуску строку посилалось лише на те, що строк на апеляційне оскарження було пропущено у зв'язку з неналежним фінансуванням податкового органу. При цьому скажник не надавав доказів на підтвердження відсутності коштів та вчинення дій з метою отримання відповідного фінансування з моменту виникнення права на апеляційне оскарження та до моменту належної сплати судового збору у даній справі.

З огляду на це, Суд дійшов висновку, що Головним управлінням ДПС хоч і дотримано строк при первинному зверненні з апеляційною скаргою, усунуто недоліки, які стали підставою для повернення вперше поданої апеляційної скарги та подано апеляційну скаргу вдруге в межах розумного строку, однак ним не доведено належними і допустимими доказами, що повернення попередньо поданої апеляційної скарги відбулося з причин, які не залежали від податкового органу, та які обумовлені наявністю об'єктивних і непереборних обставин, що унеможливили або значно утруднили можливість своєчасного звернення до суду апеляційної інстанції, й не могли бути усунуті скажником у стислі строки.

На цій підставі Верховний Суд погодився із висновком суду апеляційної інстанції про наявність підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Головного управління на ухвалу окружного адміністративного суду відповідно до пункту 4 частини першої статті 299 КАС України.

У цій справі Верховний Суд виклав правовий висновок про те, що процесуальний строк звернення до суду покликаний забезпечувати принцип правової визначеності і є гарантією захисту прав сторін спору, а тому, вирішуючи питання про поновлення процесуального строку, зокрема на апеляційне оскарження, суди повинні надавати оцінку причинам, що зумовили пропуск строку. Неналежна організація процесу із оскарження судового рішення з боку скажника є суто суб'єктивною причиною, а негативні наслідки, які настали у зв'язку з такою причиною, є певною мірою відповідальністю за неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків, які для усіх учасників справи мають бути рівними. Невиконання скажником вимог процесуального закону щодо належного оформлення апеляційної скарги та повернення заявнику апеляційної скарги не належать до об'єктивних обставин особливого і непереборного характеру, які можуть зумовити перегляд рішення суду після закінчення процесуального строку, а відтак не свідчать про наявність поважних підстав для поновлення цього строку.

Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2024 року у справі № 260/3417/21 (адміністративне провадження № К/990/23519/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121974111>

11.

Верховний Суд: неналежна поведінка і необачність позбавляють права на поновлення процесуального строку

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу фізичної особи на ухвалу Сьомого апеляційного адміністративного суду, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження. Суд залишив скаргу без задоволення, а оскаржуване рішення – без змін, визнавши, що апеляційний суд діяв у межах процесуального законодавства.

Фізична особа звернулася до Вінницького окружного адміністративного суду з позовом до територіального Управління Пенсійного фонду України та територіального Управління соціального захисту населення, у якому просила визнати їхню бездіяльність протиправною та зобов'язати перерахувати та виплачувати пенсію, здійснити доплати та адресну допомогу. Позов також містив клопотання про витребування пенсійної справи та листування з органами.

Суд першої інстанції ухвалою від 25 січня 2021 року позовну заяву повернув.

Позивач, не погодившись з рішенням суду першої інстанції, подав апеляційну скаргу, яка 15 березня 2021 року була повернута судом апеляційної інстанції через зловживання процесуальними правами, а саме, у зв'язку з використання образливої риторики у офіційному листуванні з органом державної влади.

Водночас, лише у грудні 2023 року позивач повторно подав апеляційну скаргу на ухвалу Вінницького окружного адміністративного суду від 25 січня 2021 року.

Вирішуючи питання поважності підстав пропуску строку, суд апеляційної інстанції, встановивши пропуск позивачем строку з'ясував, що позивач вже звертався з апеляційною скаргою до суду, яка ухвалою від 15 березня 2021 року була повернута та при зверненні вдруге зі скаргою допустив значний (більше двох років) пропуск строку, ухвалою від 19 серпня 2024 року залишив апеляційну скаргу без руху та надав позивачу можливість звернутися з обґрунтованою заявою про поновлення процесуального строку.

Позивач, на виконання ухвали, звернувся із заявою, в якій у грубій та зневажливій формі висловлювався щодо суддів та працівників апарату суду апеляційної інстанції. Разом з тим така заява не містила доводів щодо поважності підстав пропуску строку.

Апеляційний суд в ухвалі від 05 вересня 2024 зробив зауваження позивачу щодо неможливості застосування різних висловлювань в офіційних документах та надав йому можливість повторно звернутися з обґрунтованою заявою про поновлення строку.

Однак, звертаючись із заявою про поновлення строку вдруге позивач фактично зазначив аналогічні мотиви, що й при зверненні з попередньою заявою.

Сьомий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 10 жовтня 2024 року визнав наведені підстави пропуску строку неповажними та відмовив у відкритті апеляційного провадження з тих підстав, що позивач під час спілкування з судом не змінив зневажливу (образливу) риторичку щодо працівників суду, а також не навів жодних поважних підстав пропуску строку.

Вважаючи рішення суду таким, що порушує право на доступ до суду позивач звернувся з касаційною скаргою до Верховного Суду.

Позивач свою незгоду з рішенням суду апеляційної інстанції обґрунтовував тим, що не отримував копії ухвали про повернення скарги і лише у грудні 2023 році дізнався про неї, повторно подавши апеляційну скаргу.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу фізичної особи без задоволення, підтвердивши, що скаржник не проявив належної обачності щодо ознайомлення зі станом провадження у справі. Ухвала від 2021 року була направлена на електронну адресу, зазначену ним у процесуальних документах, а також була доступна у публічному реєстрі.

Суд зазначив, що сторона повинна добросовісно користуватися процесуальними правами, цікавитись ходом справи в розумні строки та утримуватись від образливих висловлювань у процесуальних документах. Порушення цього обов'язку позбавляє особу можливості вимагати поновлення строків на апеляційне оскарження.

У постанові підкреслено, що особа, яка надає електронну адресу у судовому процесі, зобов'язана отримувати повідомлення цим каналом. Водночас наявність ухвали в офіційному реєстрі також покладає на особу обов'язок ознайомитись з її змістом.

Основні правові висновки Верховного Суду у цій справі:

1. особа, яка зазначила електронну адресу в процесуальних документах, вважається повідомленою про судові рішення, направлені за цією адресою, незалежно від фактичного ознайомлення, оскільки на неї покладається обов'язок проявляти процесуальну обачність;

2. суд вправі відмовити у відкритті апеляційного провадження, якщо заявник не усунув процесуальні порушення, що стали підставою для повернення первісної скарги, і продовжує зловживати процесуальними правами (використовувати образливу риторику, що суперечить вимогам до офіційного спілкування).

Постанова Верховного Суду від 28 лютого 2025 року у справі №120/379/21-а (адміністративне провадження №К/990/44118/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125536833>

12.

Верховний Суд наголосив на важливості вичерпання всіх можливостей перебудови та легалізації самочинного будівництва перед його знесенням

У жовтні 2021 року керівник Вінницької окружної прокуратури в інтересах держави в особі Департаменту архітектурно-будівельного контролю Вінницької міської ради (ДАБК) звернувся до суду з позовом до фізичної особи про знесення самочинно збудованого багатоквартирного будинку у місті Вінниця, посилаючись на здійснення будівництва без належних дозвільних документів на земельних ділянках малоповерхової забудови.

Вінницький окружний адміністративний суд рішенням від 30 квітня 2024 року відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що ДАБК самостійно подав аналогічний позов, а також на те, що зміни до плану зонування, затверджені Вінницькою міською радою, дозволяють багатоповерхову забудову.

Сьомий апеляційний адміністративний суд постановою від 03 вересня 2024 року скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов Прокурора. Апеляційний суд виходив з того, що ДАБК не виконав своїх повноважень щодо звернення до суду для знесення об'єкта, а містобудівні умови та обмеження, видані фізичній особі (відповідачу), і повідомлення про початок будівельних робіт були скасовані. Суд апеляційної інстанції також наголосив, що будівництво велось з порушеннями, оскільки об'єкт не відповідав затвердженому проекту індивідуального будинку, а фізична особа не виконала приписи ДАБК про усунення порушень.

Верховний Суд постановою від 05 березня 2025 року скасував постанову апеляційного суду та направив справу на новий розгляд до Сьомого апеляційного адміністративного суду.

Верховний Суд зауважив, що знесенню об'єкта має передувати з'ясування можливості його перебудови або відмови особи від її здійснення відповідно до частини сьомої статті 376 Цивільного кодексу України.

Суд апеляційної інстанції не встановив, чи є перебудова об'єкта технічно неможливою, або ж чи відповідач відмовляється від перебудови, тобто, чи вичерпані інші способи усунення порушень, та не з'ясував, чи ДАБК зобов'язував відповідача у приписі здійснити перебудову або знесення спірного об'єкта будівництва.

Як наслідок суд апеляційної інстанції дійшов передчасного висновку про невиконання фізичною особою вимог припису, необхідних перед ухваленням рішення про демонтаж.

Верховний Суд наголосив на тому, що для знесення без винесення припису потрібні докази здійснення будівництва на земельній ділянці, яка не відповідає певній категорії земель або її цільовому призначенню для такого виду використання, і зміна цільового призначення є неможливою, або того, що особа, яка здійснила самочинне будівництво нерухомого майна, не набула права власності (права користування) на земельну ділянку та не може отримати згоди власника (місцевого самоврядування або органу державної влади) на користування земельною ділянкою.

Скасування містобудівної документації (повідомлення про початок робіт або містобудівних умов та обмежень) змінює правовий статус будівництва, але саме собою не свідчить про необхідність знесення, якщо існує можливість легалізації шляхом отримання нових дозвільних документів та перебудови відповідно до містобудівної документації.

Верховний Суд підкреслив, що суди при вирішенні подібної категорії спорів мають враховувати, що:

1) знесення самочинно збудованого об'єкта можливе лише у разі, якщо підтверджено неможливість перебудови або наявна відмова особи від її проведення; судові рішення має містити конкретну оцінку змісту припису органу ДАБК щодо перебудови або знесення та фактичну поведінку відповідача;

2) звернення прокурора до суду замість органу, наділеного відповідними повноваженнями, можливе лише за наявності доведеного факту бездіяльності цього органу; саме на прокурора покладається обов'язок належного обґрунтування порушеного публічного інтересу та доведення, що уповноважений орган не здійснив захист цих інтересів у розумний строк;

3) для знесення вже збудованого об'єкта необхідним є дотримання балансу між захистом суспільних інтересів і правами осіб, які можуть бути порушені від знесення, та відповідність легітимній меті.

Постанова Верховного Суду від 05 березня 2025 року у справі № 120/13166/21-а (адміністративне провадження № К/990/39417/24, К/990/40139/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125626118>

13.

Окрема ухвала Верховного Суду: систематична неявка представника органу влади в судові засідання є зловживанням процесуальними правами

Товариство подало позов до Петрівської сільської ради та Головного управління Держгеокадастру в Київській області про визнання протиправними та скасування пунктів 1 і 2 рішення Петрівської сільради від 08.07.2021 №397 «Про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земель села Лютіж» та витягів з цієї документації. Третьою особою у справі виступало Головне управління Державної податкової служби у Київській області.

Київський окружний адміністративний суд рішенням від 26.10.2023, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 24.04.2024, задовольнив позов. Петрівська сільська рада подала касаційну скаргу, яка була прийнята до розгляду ухвалою Верховного Суду від 11.06.2024.

Ухвалою Верховного Суду від 09.12.2024 призначено судові засідання із обов'язковою явкою представників відповідачів. Проте представник Головного управління Держгеокадастру у Київській області без поважних причин не з'явився на засідання 17.12.2024, а також повторно — 28.01.2025, не повідомивши про причини неявки, що унеможливило заслуховування його пояснень по суті справи.

Верховний Суд встановив, що така поведінка відповідача є проявом зловживання процесуальними правами. Відповідно до статей 44 та 45 КАС України, учасники справи зобов'язані з'являтися до суду за викликом, якщо явку визнано обов'язковою, та добросовісно користуватись процесуальними правами.

Суд зауважив, що у разі виявлення зловживання процесуальними правами, суд зобов'язаний ужити заходів для запобігання таким порушенням, як передбачено частиною четвертою статті 45 КАС України. У справі були порушені принципи належного судочинства, що становить суспільну небезпеку.

У постанові наведено правові позиції ЄСПЛ щодо статті 17 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка забороняє зловживання гарантованими нею правами. Зокрема, вказано на рішення ЄСПЛ у справах «Perinçek v. Switzerland», № 27510/08, пункт 113; «Zdanoka v. Latvia», № 58278/00, пункт 99.

Суд також послався на Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи: R(84)5 (28 лютого 1984 року) та R(95)5 (7 лютого 1995 року), у яких визначено принципи ефективного судочинства та запобігання зловживанню правом на оскарження.

Колегія суддів підкреслила, що неявка представника суб'єкта владних повноважень у справах, що мають публічний інтерес, шкодить авторитету судової влади та підриває довіру до правосуддя. Така поведінка є формою процесуального зловживання та вимагає адекватного реагування.

Верховний Суд сформулював висновок, що суд повинен уживати заходів для захисту довіри до судової влади, процесуальних прав сторін та забезпечення розгляду справи в розумні строки. Одним із таких заходів є постановлення окремої ухвали, передбаченої статтями 249 і 358 КАС України.

Окрему ухвалу як процесуальний засіб реагування суд може постановити за власною ініціативою, незалежно від звернень учасників справи, що узгоджується з висновками Великої Палати Верховного Суду (постанова від 22.09.2021 у справі №9901/144/21).

У справі №320/10183/22 колегія суддів дійшла висновку про необхідність винесення окремої ухвали з метою інформування Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру про факти систематичної неявки представника підпорядкованого органу у судові засідання без поважних причин.

В окремій ухвалі зазначено, що така поведінка унеможливила реалізацію права інших учасників справи на ефективний захист, суперечить обов'язку сприяти своєчасному та об'єктивному розгляду справи, і має наслідком втрату суспільної довіри до судового процесу.

Суд акцентував на особливій відповідальності представників суб'єктів владних повноважень у судовому процесі, які виступають як носії публічного інтересу, зобов'язані забезпечувати явку та належне представництво, що прямо впливає на легітимність судового рішення.

Верховний Суд ухвалив направити окрему ухвалу до Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та зобов'язав повідомити про вжиті заходи не пізніше одного місяця. Окрема ухвала є остаточною і оскарженню не підлягає.

Неявка представника суб'єкта владних повноважень на судові засідання без поважних причин, явку на яке суд визнав обов'язковою, за умови системності такої поведінки, визнається проявом зловживання процесуальними правами. У таких випадках суд зобов'язаний уживати процесуальних заходів впливу, зокрема шляхом постановлення окремої ухвали на підставі статті 249 КАС України, з метою забезпечення дисципліни в судовому процесі, дотримання розумних строків розгляду справи та запобігання підриву авторитету правосуддя.

Цей висновок має особливе значення у справах, де відповідачем є орган публічної влади, на який покладено обов'язок представляти інтереси держави або громади в суді. Невиконання цього обов'язку шкодить публічному інтересу, порушує принцип змагальності та рівності сторін і створює загрозу невиконання судового рішення внаслідок відсутності розуміння судом позиції публічного суб'єкта.

Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, незалежно від його форми (неявка, ненадання відзиву, затягування розгляду, зловживання правом на апеляцію чи касацію тощо), має кваліфікуватися як процесуальна поведінка, що перешкоджає досягненню цілей судочинства, підриває довіру до судової влади та є підставою для застосування заходів прямої й непрямої відповідальності, передбачених КАС України, включаючи винесення окремої ухвали, штраф або покладення судових витрат.

Цей висновок є значущим у контексті справ, які мають елементи публічного або суспільного інтересу (екологічні спори, спори щодо містобудування, землекористування тощо), де бездіяльність або недобросовісна поведінка владного суб'єкта ставить під загрозу не лише права конкретної особи, але й легітимність державної політики у відповідній сфері. У таких справах суд має не лише повноваження, а й обов'язок виявляти і припиняти будь-які прояви зловживань.

Ухвала Верховного Суду від 10 березня 2025 року у справі № 320/10183/22 (адміністративне провадження № К/990/20687/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125756734>

З огляду на ухвали та постанови Верховного Суду, які ввійшли до цього огляду судової практики, можна виділити такі 5 ключових правових висновків.

Верховний Суд послідовно забезпечує комплексне тлумачення принципу розумного строку (reasonable time). Суд наголошує, що цей принцип охоплює не лише тривалість розгляду, але й якість, послідовність та ефективність здійснення правосуддя. Як наслідок, формальне дотримання встановлених процесуальним законом строків не є самодостатнім, якщо дії суду не забезпечують реального та своєчасного захисту прав особи.

Поняття розумного строку нерозривно пов'язане з принципом правової визначеності. Передбачуваність судових рішень, стабільність процесуальних дій та уникнення суперечливих правових позицій є необхідною умовою довіри до суду.

Добросовісна поведінка сторін розглядається як ключовий чинник дотримання розумних строків. Зловживання процесуальними правами, подання безпідставних скарг або навмисне затягування процесу не узгоджуються зі стандартом справедливого суду і нівелюють гарантії ефективного правосуддя.

Верховний Суд підкреслює, що належна організація судового процесу є складовою позитивного обов'язку держави забезпечити розгляд справ у розумний строк. Своєчасне складення повного тексту судових рішень, коректний облік строків, ефективна робота апарату суду та належна комунікація із сторонами — це фундаментальні елементи, без яких принцип reasonable time не може бути реалізований на практиці.

Важливо, що розумний строк охоплює не лише період розгляду справи, а й етап виконання судового рішення. Невиправдана затримка у реалізації остаточного судового рішення зводить нанівець саму мету судового захисту і порушує довіру до системи правосуддя. Таким чином, дотримання цього принципу є критерієм професійної доброчесності суддів і показником спроможності судової влади поєднувати законність, оперативність і повагу до прав людини.

Додаткова література:

1. Берназюк Я.О. Особливості обчислення строків звернення до адміністративного суду для захисту соціальних прав // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 50. – Т. 2. – С. 7-11 <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/archiv?id=163>

2. Берназюк Я.О. Види строків в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 4. – С. 231-234. http://pap.in.ua/4_2018/66.pdf

3. Берназюк Я.О. Строки звернення до адміністративного суду: проблеми теорії та практики // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 3 – С. 135-142. [http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)

4. Берназюк Я.О. Онтологічні питання строків в адміністративному судочинстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 53. – Т. 2 – С. 11-14. http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.53/part_2/4.pdf

5. Берназюк Я.О. Поняття «розумні строки» в адміністративному судочинстві Вісник Луганського державного університету

внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2018. – № 4 – С. 149-156.
[lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3\(povn_text\).pdf](http://lduvs.edu.ua/wp-content/uploads/Docs/vysnik/vlduvs-2018-3(povn_text).pdf)

6. Берназюк Я.О. Право на доступ до судового захисту в контексті дотримання строків звернення до суду: практика ЄСПЛ

<https://sud.ua/ru/news/blog/123832-pravo-na-dostup-do-sudovogo-zakhistu-v-konteksti-dotrimannya-strokov-zverneniya-do-sudu-praktika-yespl>

7. Берназюк Я.О. Строк звернення до суду як елемент принципу правової визначеності: практика ЄСПЛ <https://sud.ua/ru/news/blog/124382-strok-zvernennya-do-sudu-yak-element-printsipu-pravovoyi-viznachenosti-praktika-yespl>

8. Берназюк Я.О. Пропуск процесуального строку не повинен слугувати засобом легалізації триваючого правопорушення <https://sud.ua/ru/news/blog/125633-propusk-protseualnogo-stroku-ne-povinen-sluguvati-zasobom-legalizatsiyi-trivayuchogo-pravoporushennya>

9. Берназюк Я.О. Види процесуальних строків у адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/128894-vidi-protseualnikh-strokov-u-administrativnomu-sudochinstvi>

10. Берназюк Я.О. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>

11. Берназюк Я.О. Строки в адміністративному судочинстві як фундаментальна правова категорія <https://sud.ua/ru/news/blog/130166-stroki-v-administrativnomu-sudochinstvi-yak-fundamentalna-pravova-kategoriya>

12. Берназюк Я.О. Конституційні гарантії судового захисту соціальних прав та можливість їх обмеження процесуальним строком <https://sud.ua/ru/news/blog/173256-konstitutsiyni-garantiyi-sudovogo-zakhistu-sotsialnikh-prav-ta-mozhliet-yikh-obmezhennya-protseualnim-strokom>

13. Берназюк Я.О. Аналіз судової практики розгляду пенсійних та інших соціальних спорів в аспекті застосування строків звернення до суду <http://nsj.gov.ua/ua/news/osoblivosti-rozglyadu-sotsialnih-ta-pensiynih-sporiv>

14. Берназюк Я.О. Темпоральні межі судового захисту соціальних прав // Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. 424 с. – С. 150-157. <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>

15. Берназюк Я.О. Темпоральний підхід до вирішення колізій у законодавстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2022. – Серія Право. – Випуск 72, 16. С. 43-52. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267327>

16. Берназюк Я.О. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 2 (94), С. 13-28 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>

17. Берназюк Я.О. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf

18. Берназюк Я.О. Обчислення строку для захисту соціальних прав у триваючих правовідносинах https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/ongoing_time.pdf

19. Берназюк Я.О. Процесуальні строки розгляду справ в адміністративному судочинстві (співвідношення розумного строку розгляду справи за практикою Європейського суду з прав людини із процесуальною практикою в Україні)

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/reasonable_time.pdf

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)